

CCF

Een nieuwe toekomst voor Banjarmasin en Muntok

De RIVIERENSTAD en het TINCENTRUM

Banjarmasin op het eiland Borneo stond ooit bekend als het Venetië van Indië. De drijvende markten van de Indonesische stad zijn bekende toeristische trekpleisters. Op en langs de vele rivieren en kanalen liggen historische kampongs. Deze wijken zijn voor een groot deel op palen gebouwd. Iedere kampong heeft zijn eigen karakter, zowel wat bebouwing betreft, als cultuur en economische activiteit. Maar de traditionele manier van bouwen en leven met water wordt minder populair, mede vanwege gebrekkige voorzieningen en toegenomen vervuiling. De stad groeit snel, waarbij wegverkeer en moderne bebouwing de overhand hebben. De kampongs langs de rivieren dreigen te vervallen tot sloppenwijken met illegale bouwsels. Banjarmasin zoekt naar manieren om zijn bijzondere identiteit als rivierstad te behouden en de kampongs te revitaliseren.

In Muntok is de situatie anders. Deze kleine stad op het eiland Bangka, bij Sumatra, kampt juist met teruglopende economische activiteit. Muntok was het centrum van de tinwinning van Nederlands-Indië. Er werd toen een Europese wijk aangelegd, compleet met kerken, scholen, een gevangenis, parken en ambtenarenwoningen. Bij de haven ligt de Chinese wijk en daar rondom kampongs voor de Maleisische bevolking. Muntok is allang niet meer het tincentrum. Leegstand is een probleem en door nieuwe ontwikkelingen verdwijnen langzaam de bijzondere kenmerken die de stad zijn karakter geven. Gebouwen voor de vogelnestjes-industrie en ook de gevolgen van de tinmijnbouw veranderen het karakter van de stad en vervuilen de rivier en de zee. Muntok is op zoek naar een nieuwe toekomst en wil zijn culturele erfgoed daarbij inzetten.

Nieuw leven inblazen

Sinds 2011 biedt UNESCO, de culturele tak van de Verenigde Naties, een methode aan om oude steden

nieuw leven in te blazen, Historic Urban Landscape. Via deze aanpak breng je allereerst het karakter van de stad in beeld, net als de ontwikkelingen die er spelen. Vervolgens zoek je naar oplossingen en voorstellen om die uit te voeren. Het culturele erfgoed kan daarbij als katalysator dienen. In Nederland hebben we met deze werkwijze ruim ervaring. Nederland en Indonesië werken veel samen als het gaat om zogenoemd gedeeld cultureel erfgoed, dat stamt uit de koloniale tijd. Vanuit Indonesië komt er geregeld een verzoek om te vertellen hoe wij omgaan met historische binnensteden. De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed ontwikkelde daarom een methode om de stappen van de UNESCO-benadering in een kortere tijd te doorlopen. In Indonesië werkt de Rijksdienst hierbij samen met de Trisakti-Universiteit, de Universiteit van Indonesië, de Landbouwuniversiteit uit Bogor en het bureau Heritage Hands-On. Lokale kennis en expertise, interviews met bewoners en betrokkenheid van de lokale overheid zijn belangrijk om haalbare ideeën te genereren. Maar ook om partijen met elkaar te verbinden, te stimuleren en bovenal te inspireren om deze werkwijze verder te gebruiken.

De rivieren weer centraal

In Banjarmasin namen studenten en jonge vakmensen op het terrein van architectuur, toerisme, sociologie en politicologie afgelopen november deel aan een *workshop* van de Rijksdienst. De gemeente, de Universitas Lambung Mangkurat en andere organisaties, zoals Bank Indonesia, waren erbij betrokken. In korte tijd presenteerden de deelnemers verschillende voorstellen die de rivieren weer centraal stellen. Bijvoorbeeld openbaar vervoer op het water langs bijzondere kampongs. De oude markt krijgt een op het water gericht afvalverwerkingsysteem. De rijstmarkt zou niet gesloopt moeten worden, maar behouden met het oog op cultuurtoeristen.

Steeds meer

Indonesische

steden hebben oog

voor hun culturele

erfgoed. Maar hoe

knap je zo'n stad

op als verval, leeg-

stand en vervuiling

grote problemen

zijn? Er bestaat

nu een methode

om hier een aan-

knopingspunt

voor te vinden. De

steden Banjarmasin

en Muntok beten

het spits af. PETER

TIMMER & JACQUELINE

ROSBERGEN

Het hoofdbureau van de tinwinning uit 1915 in Muntok, in de Europese wijk

Studenten op verkenning in Muntok, met op de achtergrond blinde zwaluwhuizen

FOTOS: RCE, PETER TIMMER

In de Indonesische stad Banjarmasin dreigen de kampongs langs de rivieren te vervallen tot sloppenwijken

Ook een kampong gespecialiseerd in de lokale batik-traditie sasirangan krijgt een toeristische functie, en een systeem dat het vervuilde water zuivert dat vrijkomt bij het verven van de stoffen. Oude drijvende huizen worden toeristencafés. Woningbouw die de traditionele opzet volgt, is ook voorgesteld, drijvend of op palen langs het water. Dit in plaats van de bouw van een impopulair en duur appartementencomplex daar. Het is slechts een greep uit de vele ideeën, die als kleine tentoonstelling verschillende plekken in de stad aandoen. Deelnemers aan de workshop richten momenteel een erfgoedvereniging op en zijn in gesprek met de overheid, de Bank Indonesia en de universiteit om de ideeën verder uit te werken.

Oevers opnieuw inrichten

Studenten architectuur en landschapsarchitectuur richtten zich een jaar eerder tijdens een vergelijkbare Rijksdienst-workshop op Muntok. Het erfgoednetwerk Pansumnet, het tinwinningsbedrijf PT TIMAH en het Tin Museum sloten zich hierbij aan. De studenten kwamen tot de conclusie dat de rivier en de zee terug aan de stad moeten worden gegeven, door deze schoon te maken en de oevers opnieuw in te richten. Een analyse van de bijzondere eigenschappen van verschillende wijken werd gemaakt voor het opstellen van bouwrichtlijnen. Op verzoek van de overheid is er nadrukkelijk gekeken naar de toename van het aantal zwaluwnesthuizen in de Chinese wijk. Deze worden gebruikt voor het kweken van zwaluwnesten, die als lekkernij een fortuin kosten op de Chinese markt. Als flatgebouwen domineren ze het histori-

Het culturele erfgoed kan als katalysator dienen

sche stadsbeeld met hun blinde gevels en blokkeren ze het zicht op de bergen rond de stad. Het voorstel was de bouw ervan te stoppen en de flats via groene aankleding beter in de omgeving te laten passen. Onder meer bezoekerscentra en activiteiten gerelateerd aan tin moeten voor een impuls zorgen. De aandacht voor het behoud en de ontwikkeling van historische binnensteden zit in de lift in Indonesië. Met de snelle methode is er nu een handvat om die aandacht om te zetten in concrete acties. Meer experimenten zijn gewenst om ervaring op te bouwen. Er bestaat veel belangstelling voor vanuit de academische wereld en van jonge, creatieve vakmensen, architecten en stedenbouwkundigen, en van de vele erfgoedverenigingen en de overheid. De betrokken universiteiten bij beide workshops, die de methode nu ook zelf hebben toegepast, gaan haar in hun leerplan opnemen. Zij pakken dit ook landelijk op met een cursus voor andere geïnteresseerde universiteiten. ■

Peter Timmer en Jacqueline Rosbergen, beiden adviseur erfgoed en ruimte bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, gaven deze workshops, p.timmer@cultureelerfgoed.nl & j.rosbergen@cultureelerfgoed.nl